

DAVID MORÉ AGUIRRE

**JOSEP ESCORTELL CERQUEDA,
NÉT DE FARONER**

ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ
Sant Feliu de Guíxols, 2011
Volum 30 - ISSN 1130-8524

No feia massa temps que coneixia en Josep Escortell, però suficient com per haver-hi fet amistat. Ell, com jo, era nét de faroner, i això ens unia malgrat la diferència d'edat; encara que no era gens difícil fer-s'hi amic, amb una persona com ell, senzilla, planera, humil, i de tarannà afable i atent en tot allò que tenia a veure amb la cultura a Sant Feliu de Guíxols, la seva ciutat, tal com vaig tenir ocasió de contrastar amb el temps.

La primavera de 2008 quan maldava per intentar localitzar diversos descendents de faroners de la Costa Brava, tot cercant fotografies de caràcter familiar del meu interès, vaig intentar contactar amb algun descendent del faroner Josep Escortell Ripoll (*Benissa, Alacant, 27/1/1870 – †Sant Feliu de Guíxols, Girona, 6/4/1950), encarregat dels llums de l'abalisament d'entrada al port de Sant Feliu de Guíxols entre 1926 i 1940.

La senyalització marítima de Sant Feliu de Guíxols inaugurada el 1907 no va tenir una plaça pròpia de faroner assignat fins al 1924 coincidint amb la seva electrificació. El primer que hi va arribar destinat el 20 de maig de 1924 va ser Pedro José Rosselló Carrión, que en va marxar el 14 de desembre de 1925, en declarar-se supernumerari per fer-se ajudant d'obres públiques. La plaça va ser ocupada interinament pel suplent Antonio Ruiz Mayorga, casat amb la ganxona Francisca Grau Maynegre. La vacant va ser publicada a la *Gaceta de Madrid* del 24 de gener de 1926, i el 15 de març d'aquell mateix Josep Escortell va ser nomenat per ocupar-la, prenent-ne possessió el 20 d'abril. Era una bona plaça, que l'avi d'en Josep Escortell Cerqueda no va deixar anar fins que es va jubilar: a Sant Feliu els seus fills petits van poder estudiar i els grans col·locar-se en el mercat de treball. Amb fills casats i emmainadats a Sant Feliu, quan Josep Escortell Ripoll es va jubilar s'hi va quedar a viure, tot i conservar la propietat d'una casa al seu poble nadiu.

Reprement el fil de la meua intenció de localitzar els seus descendents, tot buscant per les pàgines blanques de telefònica, vaig

L'avi d'en Josep, Josep Escortell Ripoll, la seva esposa i els fills quan van arribar a Sant Feliu

trobar un telèfon en aquesta ciutat a nom de J. Escortell Ribes, que em va posar sobre la pista. A la meua trucada va seguir una agradable conversa, en què en Josep ràpidament em va fer saber que era el seu nét, que certament tenia alguna fotografia, i que tot el que tenia a veure amb els fars era del seu interès perquè havia tingut una relació molt intensa amb el seu avi.

Li vaig fer arribar per correu fotocòpia d'alguns articles, i quan el vaig anar a conèixer personalment vaig obsequiar-lo amb el meu llibre *Fars i senyals marítims de la Costa Brava* editat per la Diputació de Girona l'any anterior. Li va fer molta il·l·lusió rebre'l i ell, ja llavors, em va obsequiar amb un llibret imprès el 1933 amb l'escalafó del cos de torrers de fars, del qual fins llavors no tenia coneixement, i que m'ha estat molt útil en les meves recerques. Vam encetar una càlida i llarga conversa, de la qual van transcendir diverses dades sobre el seu pare –nascut al far de les illes Cíes a Vigo–, oncles, ties i avis que em va anar molt bé recopilar. Ben aviat em va ensenyar un reportatge de les illes Columbretes que havia aparegut el 1987 en un suplement del diari *Avui*, en què es recollia el testimoni del seu pare que hi havia viscut de petit, i on apareixia una fotografia dels avis amb els seus fills. L'autor de l'article i de les fotografies era

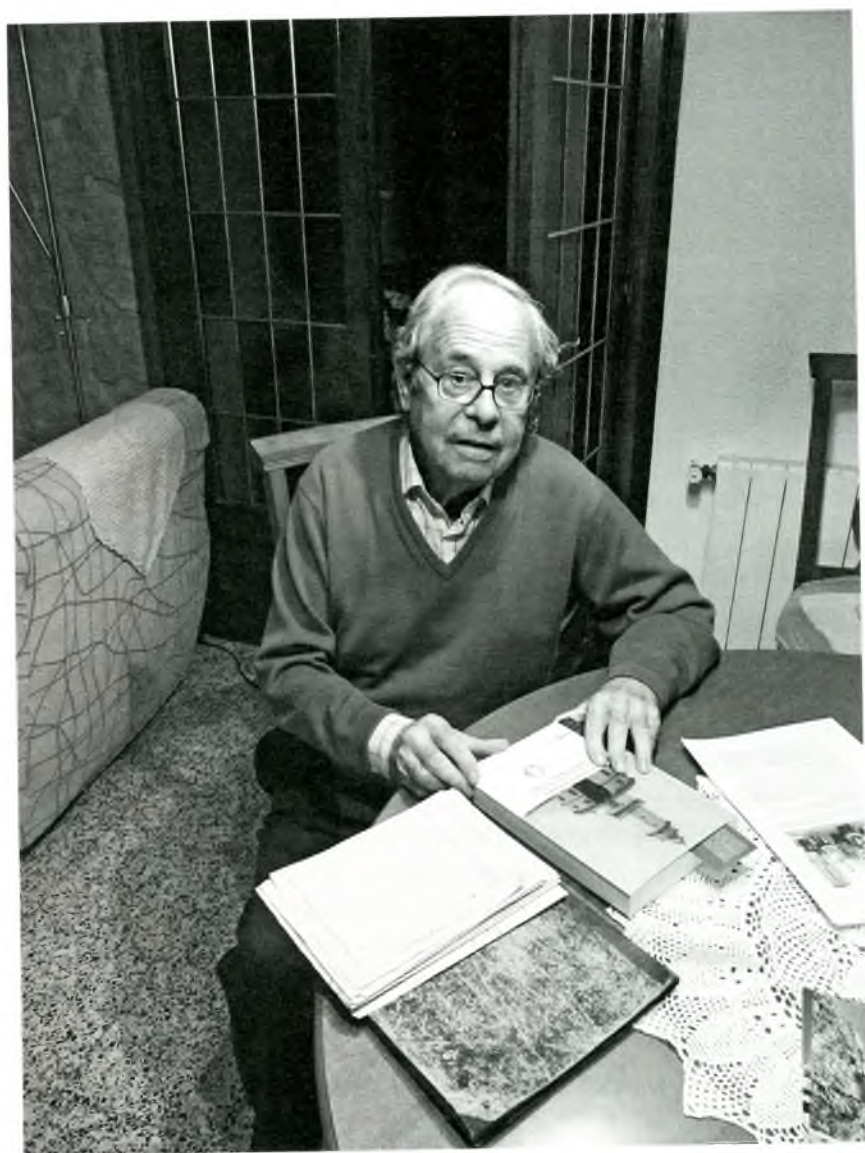
curiosament l'escriptor i fotògraf Ernest Costa Savoia, pare del meu amic Joan.

Les Columbretes són un arxipèlag situat entre Mallorca i la costa valenciana, a unes 30 milles a l'est de Castelló, a l'illot gran del qual el 1859 es va inaugurar un dels fars que els faroners espanyols més temien de ser-hi destinats per les seves extraordinàries condicions d'hàbitat i aïllament. En Josep em va explicar que la seva tia Mercedes hi va morir el maig de 1920 a causa del xarampió que l'afectava, i que la manca d'assistència sanitària per la impossibilitat de comunicar el seu mal estat va impedir de fer-hi res. De fet, aquest luctuós episodi va esperonar les autoritats a instal·lar l'any següent un sistema radiotelefònic entre el far de l'illa i el far del Grau de Castelló, per evitar la repetició de situacions límit com la viscuda per la família Escortell. La nena tenia 11 anys i el seu traspàs sens dubte va ser un cop fort per a la família, formada pel matrimoni i els seus altres set fills: la gran, que es deia Teresa (*Benissa, Alacant, 17/11/1895 – †Sant Feliu de Guíxols, Girona, 5/4/1975), va fer de tapera a la fàbrica guixolenc de can Donatiu, i va morir soltera. Després venia la Josefa (*Illa de Tabarca, Alacant, 17/3/1899 – †Sant Feliu Guíxols, Girona, 6/8/1986), casada amb Paulí Perxés Rigau, que va ser obrera a *La Bolsera*. El seu pare, Jaume (*illes Cíes, Pontevedra, 29/12/1903 – †Sant Feliu de Guíxols, Girona, 3/1/2000), comptable, que de jove a Castelló de la Plana havia treballat en una naviliera, i a Sant Feliu a la fàbrica de taps de can García, i quan es va casar amb la ganxona Rosa Cerqueda Vila va passar a fer de tintorer. Rere el seu pare venia en Josep, el lloc exacte de naixement del qual encara ens resta pendent d'esbrinar (*?, 14/3/1906 – †Barcelona?, 4/4/2002), casat amb la barcelonina Clementina Oliveró Moreu, que va treballar com a impressor d'*El Correo Catalán*. La cinquena filla del matrimoni era la malaguanyada Mercedes (*Peñíscola, Castelló, 18/6/1909 – †Illes Columbretes, 20/5/1920). Després venien els bessons Consuelo i Fermín: La Consuelo (*Vinaròs, Castelló, 29/2/1912 – †Girona, 13/3/1987), també obrera de *La Bolsera*, va morir soltera, i en Fermín (*Vinaròs, Castelló, 29/2/1912 – †Sant Feliu de Guíxols, Girona, 9/11/1980), casat amb Núria Alagarda Blasco, va ser mecànic. I el petit era l'Àngel (*Peñíscola, Castelló, 24/2/1917 – †Rosario, Argentina, 23/5/1993), mecànic que de jove va emigrar a l'Argentina i allà es va casar.

Josep Escortell Ripoll va ingressar el 18 de gener de 1902 al cos de Torrers de Fars, denominació oficial que van rebre els faroners fins al 1939, i amb la qual encara es referia el seu nét quan parlava d'ell: en aquella primera conversa amb orgull em va dir: "Sí, el meu avi era torrer!" Abans havia estat carrabiner tal com el seu nét ja sospitava i un servidor va poder confirmar-li amb l'estudi del seu expedient personal. Va fer les pràctiques al far de Tabarca, i un cop ingressat va passar successivament pels fars de les illes Cies, Peñíscola, Vinaròs, altre cop Peñíscola, illes Columbretes, la suplència interina de Castelló, el Fangar, i finalment els llums del port de Sant Feliu de Guixols. D'entre tot aquest periple professional i vital, en voldria destacar un altre punt d'unió entre en Josep i jo, que vam tenir ocasió de comentar i compartir àmpliament per allò de les casualitats de la vida, les voltes que fa el món i el petit que a vegades resulta ser aquest: l'1 de maig de 1912 el seu avi va permutar la plaça que ocupava al far de Vinaròs amb el meu rebesavi, Mariano Aguirre Lorente, que llavors s'estava al far de Peñíscola, on el 1963 el meu besavi Antonio Aguirre Guerra va morir, i davant del qual el meu avi Alberto Aguirre Martín va comprar una casa on acostumo a estiuejar.

No hi ha dubte que, més enllà de compartir amb ell el nom, la figura del seu avi a Josep Escortell Cerqueda li va deixar una profunda petjada. En Josep em va explicar que de jove va plantejar-se d'ingressar al cos de faroners, però que el seu avi li va recomanar que estudiés per ajudant d'obres públiques, que així podria treballar en un despatx i estalviar-se d'anar d'aquí cap allà, de far en far, i passant certes dificultats com li havia tocat viure a ell i a la seva família. Però en els anys de la postguerra estudiar unes oposicions a cossos de l'Estat no resultava fàcil, no tenia gaire facilitat pel dibuix, i al final va veure's abocat a treballar en el negoci familiar de la tintoreria, la qual cosa val a dir-ho recordava sense recança, prova més del seu tarannà. Però les inquietuds humanístiques d'en Josep, que com bona part dels faroners el seu avi tenia i li havia transmès, van estar sempre ben presents al llarg de la seva vida. De la seva afecció per l'arqueologia i la història, en va venir el seu interès per tot allò que tenia a veure amb el passat històric de la contrada i, de la seva passió per la natura, en venia el col·leccionisme de minerals i invertebrats marins, que van convertir el pis que havia estat del seu pare en un museu arxiu ben curiós, on en Josep passava

JOSEP ESCORTELL CERQUEDA, NÉT DE FARONER

Josep Escortell el 25 d'octubre de 2010 a casa seva.

Cementiri de les Columbretes amb el far al fons

llargues estones cultivant la Cultura. Poc abans d'acomiar-me en aquella primera trobada va tenir la gentilesa d'ensenyar-me aquest seu món que realment em va deixar sorprès: aquell pis farcit de vitrines amb minerals, invertebrats, ceràmiques de totes les èpoques, i lleixes plenes de llibres, fitxers de postals, i armaris amb fullets, cartells, etc.; era realment el mirall de les inquietuds de la seva vida. Redactant aquestes línies em vénen al cap alguns dels seus darrers comentaris l'últim dia que ens vam veure, sobre les incògnites que del passat medieval de la ciutat presentaven les recents troballes arqueològiques realitzades l'estiu tardor de 2010 a tocar de casa seva, just al davant de l'antic monestir benedictí.

Des d'aquell primer contacte van sovintejar les trucades d'aquell noi de Tossa, com li deia la seva esposa, Conxita, quan agafava el telèfon, que ens permetia mantenir contacte habitual. Fins i tot s'havia iniciat en el món de la informàtica i disposava d'un correu electrònic, però a mi que sempre m'agrada més el caliu de la conversa en viu que no un fred missatge cibernètic m'agradava més de parlar-hi. En una de les meves anades a Madrid vaig consultar l'ex-

pedient personal del seu avi, vaig fer-li arribar fotocòpia d'alguns documents, i vaig enviar-li fotocòpia de partides de naixement i defunció de diversos membres de la seva família, a mida que anava completant la reconstrucció de la trajectòria professional i vital del seu avi i la seva descendència.

La possibilitat de visitar les illes Columbretes sempre m'havia captivat, i la coneixença d'en Josep, que em parlava de com la seva família va viure la mort de la seva tia en aquell destí tan isolat, em va empènyer a conèixer més a fons aquell paratge i la història del seu far. Igual que havia fet gestions per localitzar hereus de faroners de la Costa Brava que em permetés recopilar fotografies antigues i testimonis orals, em vaig proposar fer el mateix pel que feia a les illes Columbretes. I així va ser com vaig localitzar diversos descendents i fins i tot un faroner jubilat que hi havia viscut cinquanta anys enrere juntament amb la seva esposa i la seva filla de pocs mesos. La coneixença amb Juan del Bosque, persona extravertida i entusiasta, va ser determinant perquè la següent fita fos visitar les Columbretes. I amb ell, vaig tenir la gran sort d'anar-hi l'estiu del 2009, compartint amb un seu amic i la meva esposa una expectant travessa marítima de gairebé tres hores i una bonica, entranyable i inoblidable estada a l'illa, per la sublimitat de l'indret i la vivacitat del testimoni del nostre acompanyant. En aquella visita pactada prèviament amb el Departament de Medi Ambient de la Generalitat Valenciana, perquè l'espai fa temps va ser declarat reserva natural, vam tenir la sort de poder-nos arribar fins al cementiri, i poder conèixer *in situ* la tomba de la tia d'en Josep, i identificar-ne d'altres.

La visita d'aquell petit cementiri voltat d'una tàpia baixa emblanquinada de calç resulta realment colpidora, si ens atenem al fet que, en ell, hi reposen les restes d'algun faroner i de diversos fills d'altres. L'illa d'origen volcànic, de menys d'un quart de quilòmetre quadrat de superfície, té forma de ferradura i mentre en un extrem s'alça el far a l'altre hi ha el cementiri. Front a front, en aquell illot perdut enmig de la immensitat de la Mediterrània, la vista d'un a l'altre resulta colpidora per quant la tràgica relació entre ambdós evoca vivències personals molt intenses que van protagonitzar unes famílies el rastre de les quals podem reconstruir perfectament amb l'estudi dels expedients personals conservats a l'Arxiu General del Ministeri de Foment a Madrid, així com a partir de la documentació del mateix far, ara dipositada a l'Arxiu del Port de Castelló. En

aquests fons en els quals estic fent una immersió en l'actualitat, nova casualitat o no, he trobat esment que la làpida de la tomba de la tia d'en Josep havia estat sufragada per l'enginyer en cap de la prefectura provincial de la qual depenia el far, com una manifestació d'afecte i solidaritat dels superiors envers el desolat faroner. El pas per aquest cementiri em va permetre documentar les inscripcions de la totalitat de làpides existents i fotografiar-ho bé tot plegat. Recordo quan vaig tornar d'aquelles vacances i li vaig enviar a en Josep les fotos del paratge, el cementiri i la tomba de la seva tia, i la il·lustració amb què les va rebre. I ja llavors em va dir que havia pensat donar-me tots els documents del seu avi relacionats amb els fars, perquè no volia que el dia de demà es perdessin i perquè estava convençut que jo en faria bon ús. M'ho volia enviar per correu, però jo li vaig dir que no ho fes, que del correu no ens en podíem fiar, i que si de cas ja m'ho donaria el dia que l'anés a veure.

Ja en aquella nostra primera trobada m'havia ensenyat algunes fotografies que ràpidament va posar a la meva disposició per tal que en fes les reproduccions que em fessin falta. A més d'alguna fotografia familiar em va deixar un parell d'imatges d'un grup de faroners al far de Roses el 1935 que m'han estat molt útils per il·lustrar la meua darrera publicació: *La vida en los faros de España. El Cuerpo de Torreros de Faros o de Técnicos Mecánicos de Señales Marítimas (1851-1992)*. Per a la presentació d'aquest llibre, a finals d'estiu de 2010 el vaig trucar per convidar-lo a l'acte que va tenir lloc al far de Tossa el 16 d'octubre. Em va agrair molt la trucada, però va declinar la invitació perquè em deia que per conduir fins a Tossa ja era gran i no s'hi veia amb cor. Vam quedar que jo li portaria personalment el llibre. I així ho vaig fer la tarda del 25 d'octubre. Jo el vaig veure com sempre, però ell em va dir que es trobava cansat. Em va comentar que no esperava que el llibre fos tan voluminós i em va felicitar per la feina feta, mentre jo li ensenyava les pàgines del llibre on apareixien les fotografies que m'havia deixat, la foto que jo havia fet de la tomba de la seva tia, i les referències on parlava del seu avi. Ell per part seva havia preparat tots els papers del seu avi per donar-me'ls. Jo li vaig insistir si n'estava segur, que encara podia conservar-ho, i em va insistir que m'ho volia donar perquè, en no tenir fills, pensava que la resta de familiars no hi tindrien interès, i que d'aquells papers a l'Arxiu Municipal de Sant Feliu amb el qual col·laborava habitualment tampoc no en farien res, i estava convençut que jo en

Làpida de la tomba de la tia d'en Josep

faria bon ús. Ja llavors vaig agrair-li el gest ben sincerament perquè em vaig sentir molt honorat de la confiança; després he pensat que, sense saber-ho, alguna cosa ja pressentia, i potser això encara m'emociona més.

Aquell va ser l'últim dia que vaig compartir una estona amb en Josep Escortell. Hauria volgut que la Conxita ens fes una foto a tots dos de com jo li donava el meu llibre i ell els seus preuats documents, però ella havia sortit i vaig haver de conformar-me a fer-li la foto tot sol amb el llibre entre les mans, no sense recordar-me amb la seva habitual modèstia que no hi quedava bé ell a les fotos. És la imatge amb què he volgut acompanyar aquest text. La fatalitat va voler que no hi hagi hagut ocasió de tenir una fotografia plegats, i penso que potser es tracta de la darrera foto que se li fes. En tot cas, ara que no hi és, veure'l amb el meu llibre entre les mans em recorda l'amic que les meves recerques em va portar a conèixer, i l'honor que em va fer fent-me confiança dels documents personals del seu avi que amb tanta cura i estima havia guardat. Aquesta amistat i aquesta confiança són allò que t'anima a seguir investigant quan, a vegades, el camí esdevé costerut.

Un correu electrònic de l'amic Joan Vicens em va fer saber de la seva malaltia, i inesperadament l'endemà em va trucar per donar-me la fatal notícia, que en aquells tristos dies de febrer coincidia amb l'agonia de la meua àvia traspassada el 3 de març. Pepita Paronella Giralt, nascuda al petit veïnat de la Vall de Santa Creu dins el terme municipal del Port de la Selva, s'havia casat el 1948 amb el faroner de Sarnella d'aquesta localitat altempordanesa, d'on casualitats de la vida també era originari David París Brugués, faroner destinat als llums de Sant Feliu de Guíxols entre aquell mateix 1948 i 1981. I quan la plaça de tècnic resident als llums de Sant Feliu de Guíxols va ser amortitzada, va ser el meu avi des del far de Tossa qui se'n va fer càrrec entre 1981 i 1985. I novament una altra casualitat va voler que pocs dies després haguéssim de lamentar la defunció de David París, esdevinguda a Sant Feliu el 19 de març d'enguany.

Es tanca un cercle del que ha estat la història de la senyalització marítima a Sant Feliu de Guíxols al llarg d'un segle. El destí va resoldre que en el breu període d'un mes i mig la llum dels fars de la Costa Brava acompanyés en el seu darrer viatge tres dels que foren els seus habitants.

Descanseu en pau.